

”På maktspråk stavas Svea Rike S-t-o-c-k-h-o-l-m”

Om fotboll, dom där och vi i väst

Birgitta Skarin Frykman, professor i etnologi,
särskilt europeisk

Temat för årets Humanistdagar är ”Dom – och vi”. Det hör samman med att regeringen har utlyst 2006 till ett Mångkulturår. I inbjudan till att medverka skriver informationsgruppen, som arrangerar dagarna, att ”Vi vill vidga perspektivet till att inte bara handla om ’invandrare och svenskar’ utan även andra dom och vi”. Bland exemplen på ”andra dom och vi” nämns stockholmare och göteborgare. ”Dom” ska jag komma in på här.

Formuleringarna i inbjudan fick mig osökt att tänka på en artikel jag skrev för drygt tio år sedan: ”Larsmässemarknaden och VM i fotboll. Om västsvensk särart och kunskapens gränser” (1994). Jag har forskat om Larsmässe marknad i Göteborg inom Humanistiska fakultetens tidigare forskningsprogram ”Västsvensk kultur och samhällsutveckling”, som leddes av Christer Winberg, professor i historia vid Göteborgs universitet. Mitt delprojekt handlade om firandet av årets högtider bland arbetarbefolkningen i Göteborg 1850–1990. Larsmässe marknad var den årshögtid jag valde att börja med. Skälet var att när jag skrev min avhandling om bagare i Göteborg hade jag i ett arkivmaterial från slutet av 1800-talet sett, att det var vanligt att anställda i bagerierna fick en slant eller ett stycke tyg vid Larsmäss, precis som vid jul. Det gjorde att jag blev nyfiken på Larsmässe marknad.

Vems kulturarv?

Marknaden vid Larsmäss, alltså dagarna kring Larsdagen den 10 augusti, var en av de äldsta traditionerna i Göteborg. Larsmässemarknader fanns också i Göteborgs föregångare Gamla och Nya Lödöse. När Gustav II Adolf

anlade staden på dess nuvarande plats år 1621 följde Larmsmässe marknad med. Den ägde sedan rum varje år, officiellt fram till 1903 – men det finns foton av marknaden från 1907. Marknaden var en stor händelse för både göteborgare och alla tillresande från den omgivande landsbygden. Den var viktig framför allt för dem som kallades ”småfolket”, det vill säga kvinnor, män och barn från stadens och landsbygdens arbetarbefolkning.

Jag skall inte här berätta om själva marknaden. Den har jag skrivit om i flera andra sammanhang. Förutom den artikel jag redan nämnt, vill jag hänvisa till bland annat boken *Larmsmässemarknaden. En folklig karneval i 1800-talets Göteborg* (1993) och ”Larmsmässe marknad. Festen före Kalaset” i Göteborgs Hembygdsförbunds Årsbok 2006. Till det som har fascinerat mig hör, att Larmsmässe marknad i Göteborg, som existerade i nästan 300 år, var en viktig, folklig årshögtid och en del av det göteborgska kulturarvet, nästan helt har fallit i glömska trots att den levde kvar in i början av 1900-talet. (Det skall inskjutas, att Göteborgs Stadsmuseums återupplivande av marknaden från 2002 och framåt nu har spritt kännedom om dess existens). Problemet kan sammanfattas i frågor som ”Vems kunskap?” eller ”Vems kulturarv?”. De handlar om vems kulturarv som förmedlas som kunskap, både i nuet och till eftervärlden, och – väl så intressant – vems kulturarv som utesluts från kunskapsbildningen, hur och varför. Vilkas röster hörs över tid; vilkas röster tystnar och faller i glömska?

Jag har inget enkelt svar på frågorna. Sannolikt handlar det om flera samverkande faktorer. Vad gäller tystnaden och glömskan som omger Larmsmässe marknad i Göteborg är en bidragande orsak till tystnaden och glömskan säkert, att marknaden var viktig för just ”småfolket”, alltså arbetarbefolkningen och inom den särskilt kvinnor och barn. Arbetare, kvinnor och barn har i hög grad hört till Dom, vilkas erfarenheter traditionellt sett inte synliggjorts i samhällets kunskapsbildning. Det är bland annat därför som min företrädare som professor i europeisk etnologi uttalat att arbetarkultur skall vara ett profilmråde vid Etnologiska institutionen i Göteborg. Kunskap om kvinnor och barn är i dag akademiskt legitimerat både inom många ämnen och i egen rätt. Så var det emellertid inte, när Larmsmässe marknad upphörde i början av 1900-talet.

En annan faktor, som jag menar har bidragit till att den mycket gamla, stora och betydelsefulla Larmsmässe marknad i Göteborg har fallit i glömska, är att den ägde rum just i Göteborg. Marknader vid Larmsmäss förekom

också på andra håll i landet. Den bäst dokumenterade är Larmsmässemaknaden i Västerås. Där hyrde stockholmarna tjänstefolk. Det leder över till ytterligare frågor om makten över kunskapen liksom till dom där stockholmarna.

Konfrontationen

Sven B Ek har i antologin *Den regionala särarten* (1994) framhållit, att en kollektiv, regional identitet inte finns i sig. Den skapas i en kommunikativ konfrontation – ”det finns ett behov av motsättningar för att förstärka den egna kollektiva identiteten”. ”Vi i väst” eller ”vi göteborgare” blir då till genom utmaningar från ”andra”. Till det som kan förmodas ge incitament åt en västsvensk, samlande identitetsupplevelse hör den centralsvenska maktens anspråk på tolkningsföreträde. Till en del kan därför både den västsvenska och den göteborgska särarten sägas vara profilerad gentemot dom där i Stockholm.

Det kan illustreras av en berättelse från författaren Marianne Fredriksons bok *Om kvinnor vore kloka skulle världen stanna* (1993). Fredriksson är själv född i Göteborg och boende i Stockholm. I boken berättar hon, att efter ett föredrag blir hon intervjuad av en värmländsk journalist, som är bosatt i Göteborg, där hon stortrivs. ”Sverige brukar alltid delas tvärs över i södra Sverige och norr. Men den verkliga gränsen går på längden. Det finns en västkultur med ett helt annat kynne, en lättsamhet och en förmåga att ta tillvara på poänger. Tänk bara på Värmland och Göteborg med sina skrönor och sin humor”, säger journalisten. Marianne Fredriksson kommenterar: ”Jag frågar inte vad som är karaktäristiskt för den östra delen av landet, jag anar och vill inte veta”.

Som vi vet finns det också i Göteborg och Västsverige en utbredd folklig uppfattning om att ”vi i väst” på ett positivt sätt avviker från ”de andra” i östra Centralsverige och särskilt då stockholmarna. Om detta finns det skrivet en hel del, som jag inte har möjlighet att gå in på här. Jag kan bara inte låta bli att nämna, att när jag genom Google sökte på ”göteborgshistorier” fick jag 12 100 nedslag. Motsvarande sökning på ”stockholmshistorier” resulterade i 43 svar – plus frågan ”menade du *stockholmshistoriker*?”

Nedvärderingen av vad som händer i Göteborg, som den glömda Larmsmässemaknaden illustrerar, liksom formulandet av en göteborgsk identitet

som reaktion på en stockholmsk maktutövning kom till värtaligt uttryck i pressen sommaren 1994. Då återvände det svenska fotbollslandslaget från USA efter att ha vunnit brons i VM. *Göteborgs-Posten* såg sig då föranlåten att på ett mycket expressivt sätt vädra sin syn på Stockholm och stockholmare i termer av vidare giltighet än enbart det aktuella tillfället. Hur göteborgare ser på stockholmare är, som sagt, inte i sig något nytt. De göteborgska karakteristikerna av stockholmarna har emellertid ofta en skämtsam ton – även om vi i väst ”vet” hur stockholmare är. I *Göteborgs-Posten* sommaren 1994 var det som skrevs om de där stockholmarna och oss göteborgare däremot på blodigt allvar. Exemplet åskådliggör hur just en speciell situation, en utmaning från ”Dom”, kan utlösa både en identitetsupplevelse och en identitetskonstruktion. Samtidigt illustrerar konfrontationen centralmaktens anspråk på att representera samhällets minne.

Hemkomsten

Rubriken ”På maktspråk stavas Svea Rike S-t-o-c-k-h-o-l-m” har jag hämtat från *Göteborgs-Posten* den 15 juni 1994. Göteborgska sportjournalister och andra inom kommunen menade, att spelarna i VM-laget borde hälsas välkomna hem till Sverige i Göteborg. Ett brev med den lydelsen hade skickats till Svenska Fotbollförbundet i Stockholm. Motiveringen var, att många av spelarna i laget tillhörde IFK Göteborg eller hade spelat där tidigare under sin karriär. Hemkomsten sammanföll med invigningen av det årets Gothia Cup. Dessutom framhöll *Göteborgs-Posten*, att Göteborg var landets ”fotbollshuvudstad” med tre lag i Allsvenskan. ”Hur många har Stockholm?”, skrev journalisten provocerande.

Det tog en liten tid innan Svenska Fotbollförbundet i Stockholm överhuvudtaget reagerade på brevet. Dröjsmålet ledde till rasande reaktioner på *Göteborgs-Postens* sportsidor. Till slut kom svaret. Det officiella mottagandet skulle ske i Stockholm, men de spelare som så önskade skulle efteråt få möjlighet att flyga till Göteborg.

”Vi göteborgare är och förblir bonnläppar. Och bonnläppar skall hålla truten och enbart lyssna när överheten i kungliga huvudstaden talar [...] Det enda vi känner är besvikelse, besvikelse för det förakt som visats oss”, skriver *Göteborgs-Postens* sportchef bittert. En bildtext på samma sida lyder: ”Stoppljus. Överkörda och slagna gula och blåa går vi vidare som i trance. I morgon kväll tänker vi vakna till liv igen”.

Göteborgarna väcktes till fortsatt liv, när morgontidningen damp ner i brevlådan den 18 juli 1994. Rubriken "Hjältarna på västfronten" avsåg inte främst Los Angeles, där bronsmatchen spelats. Den var en spark åt Stockholm: "Efter ett pliktskyldigt stopp i Stockholm kommer tio av spelarna till Göteborg för att ta emot de sanna fotbollsälskarnas hyllningar, på Ullevi och sedan Liseberg". De göteborgska VM-hjältarna skulle anlända till Ullevi efter invigningen av Gothia Cup för att sedan färdas i kortege med öppen veteranspårvagn från Drottningtorget till Liseberg.

Rapporterna om mottagandet i Göteborg handlade om att dels markera det illegitima i stockholmsmottagandet, dels framhålla Göteborg som "hemma" och "den rätta platsen". Det var svaret på det maktspråk, som stavades S-t-o-c-k-h-o-l-m av "sanna byråkrater" och "betonghäckar".

Förstasidesrubriken i *Göteborgs-Posten* den 20 juli 1994, dagen efter spelarnas återkomst, var "Jubel på hemmaplan!". Göteborg som "hemma" förstärktes av att i synnerhet icke-göteborgare och till och med stockholmare fick ge uttryck för att i Göteborg hade de äntligen kommit hem – till skillnad från mottagandet i Stockholm. "Stockholmare som han är erkände Stefan Rehn ändå att Göteborg tog poängen. –Det var när jag kom hit som jag kom hem, sade han och ännu en gång steg jublet mot den blå skymningshimlen". "Det är här jag känner mig hemma i fotbolls-Sverige", bekände Kennet Andersson utan göteborgsanknytning. "Det känns så jävla rätt att vara i Göteborg", tyckte Joakim Björklund.

Hemma var inte bara fest och triumf, "det var kärlek". Man "knödde", "skrölade", "brötades" och atmosfären var så härlig den kunde bli uttryckt i göteborgska familjära termer. Den spontana, nära, varma och kärleksfulla känslan betonades som kontrast till en formell, byråkratisk stockholmsanda. Spelarnas rätta hemkomst var till Göteborg, där firandet enligt *Göteborgs-Posten* var både större och bättre än i Stockholm:

Göteborg var bäst. Allt var fantastiskt och otroligt. Det enades alla bronsmedaljörerna om på Lisebergs scen och jublet från 45 000 visste inga gränser. [...] Kanske hördes det ända till Stockholm. [...] Och visst var vi fler som festade här än i huvudstaden. Dessutom hade vi säkert roligare än 08-orna.

Vad stort är, sker i Stockholm

Intressant i sammanhanget, med tanke på frågan om makten över kunskapsproduktionen, är inte bara den göteborgska, mänskliga och glada självbilden som kontrast till framställningen av den opersonliga och tråkiga centralmakten i Stockholm. Dit hör också Svenska Fotbollförbundets motivering för att förlägga mottagandet till Stockholm: ”Fotbollslandslaget har skrivit ett stycke idrottshistoria. Det är en riksangelägenhet och det är inte mer än rätt att hyllningen genomförs i Sveriges huvudstad”.

Omedvetet formulerar Svenska Fotbollförbundet både en göteborgsk/västsvensk folklig upplevelse och en akademisk erfarenhet av samhällets kunskapsbildning. Fotbollslandslaget har skrivit idrottshistoria. Eftersom det är en riksangelägenhet måste den självklart manifesteras i Stockholm. Rikshistorien skall skrivas utifrån en stockholmshorisont. Vad som sker i Stockholm blir per automatik mera rikshistoria än händelser som utspelar sig ”lokalt”, det vill säga utanför Stockholm. Riksangelägenheter kan inte tilldra sig i Göteborg.

Mottagandet av det svenska VM-laget 1994 illustrerar inte bara hur och vad som får den västsvenska centralorten Göteborg och rikets andra stad att profilera sig som antitesen till Stockholm utan ger också ett exempel på hur maktkampen fungerar, också vad gäller de händelser som blir allmänna historiska kunskaper. För Svenska Fotbollförbundet, med säte i Stockholm, var det oreflekterat självklart, att eftersom VM-bronset i fotboll var svensk idrottshistoria, måste milstolparna resas i Stockholm, rikets huvudstad.

Den komplexa, problematiserande kunskap om oss själva och varandra som vi alla behöver, blir inte hållbar om den formuleras med tyngdpunkten utifrån vad som kallas riksnivå. Inte minst forskningen om ”svenskheten” – liksom alla andra nationella identiteter – kräver både kunskapssökande och kritiska förhållningssätt utifrån alla variationer som har funnits och fortsatt existerar. Hoten finns också i det på grund av forskningspolitiken alltmer trendkänsliga akademiska samhället. Att tänka rätt – betydelsen forskningspolitiskt korrekt – har blivit större, viktigare och ekonomiskt mer lönsamt än sökandet efter nya kunskaper. Då är det trösterikt att luta sig mot en av de eviga sanningarna: ”Det enda bestående är förändring”.